

Temat: Dźwiękiem malowane – metody ilustracji i instrumentacji muzycznych, na przykładzie filmu Jerzego Kuci „Strojenie instrumentów”

Opracowanie: Krzysztof Gerus

Przedmiot: muzyka

Etap edukacyjny: gimnazjum, liceum

Czas: 2 godziny lekcyjne (w tym projekcja filmu)

Po zajęciach uczeń będzie umiał:

- scharakteryzować cechy muzyki programowej;
- wyjaśnić, jaką funkcję pełni muzyka ilustracyjna;
- opisać rolę tapera w filmach niemych;
- podać przykłady zastosowania zasad instrumentacji;
- dopasować do określonych sytuacji instrumenty, które pomogą je zilustrować;
- analizować ścieżkę dźwiękową filmu oraz przedstawić wrażenia i skojarzenia nią wywołane.

Metody pracy:

miniwykład, burza mózgów, dyskusja, praca w parach, praca w grupie, praca z tekstem muzycznym i filmowym, rozmowa nauczająca

Środki dydaktyczne:

- nagranie utworu Modesta Musorgskiego „Obrazki z wystawy” (część „Rynek w Limoges”),
- tablice przedstawiające instrumenty orkiestry symfonicznej,
- film Jerzego Kuci „Strojenie instrumentów”.

Pojęcia kluczowe:

muzyka ilustracyjna muzyka programowa instrumentacja instrumentoznawstwo tapper symfonia obrazowo-dźwiękowa

Przebieg zajęć:

1. Przedstaw temat lekcji oraz jego krótkie uzasadnienie. Podkreśl, że inspiracją do przeprowadzenia tych zajęć stał się film Jerzego Kuci pt. „Strojenie instrumentów”, który zostanie pokazany w trakcie lekcji.

2. Wyjaśnij uczniom, na czym polegają zasady muzyki programowej, którą można „malować świat”. Skontrastuj je z regułami muzyki absolutnej, która z założenia nie niesie ze sobą treści pozamuzycznych. Muzyka może ilustrować zdarzenia, sytuacje, uczucia (muzyka ilustracyjna). Zazwyczaj niesie ona ze sobą jakiś przekaz, który jest efektem zamysłu kompozytora i interpretacji wykonawcy.

3. Zapytaj uczniów, jaką rolę ich zdaniem może odgrywać muzyka w filmie. Poproś o przykłady ilustrujące ich propozycje. Zapisz odpowiedzi na tablicy. Uzupełnij je, przedstawiając krótko historię muzyki filmowej i jej funkcje (od roli tapera po współczesne wielkie produkcje filmowe). Podkreśl znaczenie polskich kompozytorów muzyki filmowej, takich jak Jan A.P. Kaczmarek, Wojciech Kilar, Krzysztof Komeda, Zbigniew Preisner, Michał Lorenc, którzy współpracują z najlepszymi reżyserami. Poproś uczniów, by przypomnieli sobie, czy wśród oglądanych przez nich filmów, znalazł się taki, którego muzyka w sposób szczególny utkwiła w ich pamięci. Czy znają nazwisko jej autora? Zauważ, że zawsze zwracamy uwagę na obsadę i reżysera, a nazwisko kompozytora zwykle gdzieś nam umyka.

4. Wyjaśnij uczniom, że każdy instrument ma określone możliwości techniczne i wyrazowe. Nauką zajmującą się ich badaniem oraz określaniem zasad współdziałania instrumentów jest instrumentacja muzyczna. Podaj przykłady: do niskich, wolnych dźwięków stosuje się kontrabasy, tuby lub puzony; do wysokich, wesołych tonów – flety bądź skrzypce; trąbka jest przenikliwa i oczywista w brzmieniu w przeciwieństwie do fagotu, który ze swoją barwą dźwięków ginie wśród innych tonów. Każdy instrument ma swój charakter, powinien więc wykonywać partie zgodnie z własną charakterystyką brzmieniową. Podkreśl rolę instrumentacji w impresjonizmie oraz w muzyce filmowej. Możesz też poprosić uczniów, by sami spróbowali określić możliwości techniczne wybranego instrumentu (podaj przykłady lub zachęć do scharakteryzowania ulubionych instrumentów).

5. Zwróć uwagę uczniów na to, że człowiek od zarania dziejów poszukiwał różnorodnych dźwięków i odtwarzających je instrumentów. Inspiracją do tych poszukiwań była najczęściej przyroda. Również dziś człowiek szuka nowych instrumentów do wyrażenia określonego przekazu – współcześnie mówi się zazwyczaj o szukaniu nowych brzmień w otaczającym nas środowisku (dźwięki szkoły, ulicy, miasta itd.). Kompozytorzy i wykonawcy często uzyskują je dzięki efektom dźwiękowym dodanym do tradycyjnych instrumentów lub dzięki modyfikacjom elektronicznym naturalnych tonów. Nauka, która

zajmuje się pochodzeniem instrumentów i śledzeniem źródeł dźwięków, jest nazywana instrumentoznawstwem.

6. Powieś w widocznym miejscu tablicę z instrumentami używanymi w orkiestrze symfonicznej. Poleć uczniom, by w parach zdecydowali, jakiego instrumentu należałoby użyć, aby zilustrować następujące sytuacje:

- odlatujące stado gęsi nad łąką (np. flet, skrzypce, klarnet);
- zasmucony człowiek czekający na autobus (np. wiolonczela, fagot, altówka);
- młody, zadowolony z życia człowiek chodzący ulicami Nowego Jorku (np. klarnet, saksofon, trąbka).

7. Odtwórz fragment „Obrazków z wystawy” Modesta Musorgskiego („Rynek w Limoges”), w którym autor po mistrzowsku oddaje środkami muzycznymi kłótnie przekupek na targu. Zapytaj uczniów, nie informując ich o oryginalnym tytule, jak nazwaliby ten utwór. Co, ich zdaniem, ilustruje ta muzyka? Czy potrafią rozpoznać wybrane instrumenty, które umożliwiają odgadnięcie tematu muzycznego? Wyjaśnij na koniec, że utwór ten jest przykładem muzyki programowej. Treścią takiej kompozycji może być ciąg zdarzeń, sytuacji, obrazów lub myśli. Ma ona za zadanie wywołać pewne skojarzenia i wyobrażenia.

8. Zaproponuj kolejne ćwiczenie. Odtwórz fragment filmu „Strojenie instrumentów” (od 3’30” do 6’30”) bez włączonego obrazu i poproś, aby podczas projekcji uczniowie zapisali skojarzenia, jakie wywołuje w nich ścieżka dźwiękowa. Następnie wyświetl ten sam fragment z włączonym obrazem i zapytaj uczniów, czy ich wrażenia na podstawie muzyki różniły się od tych, które wywołał w nich obraz połączony z dźwiękami. Poproś ochotników, by opowiedzieli o swoich pierwszych skojarzeniach. Czy coś ich zaskoczyło po zobaczeniu obrazu?

9. Następnie odtwórz cały film. Zapytaj uczniów:

- *Jakie dźwięki (instrumentalne i te będące odgłosami rzeczywistości) usłyszeli w filmie? (instrumentalne – fortepian; otaczająca rzeczywistość – brzęk tłuczonego szkła, budzik, motor).*
- *Czy dostrzegają różnice między tymi źródłami dźwięków? (podkreśl, że otaczający nas świat jest w pewnym sensie muzyką, tylko że nieuporządkowaną, natomiast muzyka komponowana jest uporządkowana, przemyślana, zaprogramowana).*

W podsumowaniu zaznacz, że film ten, łącząc w sobie elementy animacji i muzyki, stanowi niejako symfonię obrazowo-dźwiękową, w której każda kolejna scena połączona z dźwiękiem nabiera szczególnego znaczenia.

10. Na koniec zaproponuj uczniom przeprowadzenie eksperymentu. Ćwiczenie to ma na celu uzmysłowienie im, czym jest chaos dźwiękowy, a czym – muzyka komponowana. Na twój znak wszyscy zaczynają śpiewać dźwięk (np. „do”), na początku każdy niech śpiewa spontanicznie wybrany tonalnie dźwięk, po minucie dołącz do „chóru”, intonując owo „do”, a uczniowie niech starają się dostroić do dźwięku śpiewanego przez ciebie. Pomagaj poszczególnym uczniom odnaleźć właściwy ton. Ćwiczenie trwa (wszyscy śpiewają swój dźwięk jednocześnie) do momentu uzyskania jednolitego, harmonijnego brzmienia.

Praca domowa:

Zachęć uczniów, aby w domu spróbowali sobie przypomnieć, jakie dźwięki towarzyszyły poszczególnym obrazom w filmie. Niech wybiorą jeden przykład i zastanowią się nad znaczeniem takiego połączenia animacji z muzyką.